

Handläggare
Per Olgarsson
Antikvarie, Stadsmuseet
Kulturmiljö**Till**
Stadsbyggnadskontoret**Bremen 1 m.fl. Ladugårdsgärdet.
Synpunkter på förslag till detaljplan, S-Dp 2023-
04410****Synpunkter i sammanfattning**

Stadsmuseet bedömer att planförslaget riskerar att få negativa konsekvenser för kulturmiljön, både när det gäller fastigheten Bremen 3 och när det gäller stadsbilden. Förslaget bör därför omarbetas. Föreslagen påbyggnad av högdelen i Bremen 3 bör utgå. Det är möjligt att pröva till- och påbyggnader i norra delen av Bremen 3, men dessa bör anpassas i höjd. De låga utbyggnaderna mot Tegeluddsvägen bör minskas och helst bör den västliga utbyggnaden utgå. Stadsmuseet anser att det är möjligt med på- och tillbyggnader i kvarteret Bremen 1 i enlighet med förslaget, men höjder bör sänkas och släpp mellan huskropparna skapas. Museet anser vidare att det vore välgörande för stadsbild och kulturmiljö om föreslagen bebyggelse i Bremen 1 dras tillbaka invid Tegeluddsvägen.

*Kompletterande underlag för undersökning om betydande
miljöpåverkan*

Stadsmuseet bedömer att det påbörjade planarbetet inte kan antas innebära en så betydande miljöpåverkan att en MKB behöver tas fram ur kulturmiljösynpunkt. Bedömningen har gjorts utifrån kriterierna i 5 § och 10–13 §§ miljöbedömningsförfordningen.

För förtydligande och mer utförliga resonemang, se nedan
Synpunkter på förslaget.

Planförslaget

Fastigheterna förtätas genom om- till- och påbyggnader. Vissa rivningar sker. Bremen 1 föreslås innehålla bostäder, kontor och livsmedelsbutik, medan Bremen 3 fortsatt ska användas som kontor med komplettering av centrumverksamhet. Högdelen på Bremen 3 byggs på med tre våningar samt indragen teknikvåning. Befintlig ”sockelbyggnad” byggs till, och här tillkommer en ny kontorsbyggnad i samma höjd som befintlig högdel. Två nya låga entrébyggnader tillskapas mot Tegeluddsvägen, på ömse sidor om en smal platsbildning. På Bremen 1 tillkommer ny bebyggelse för bostads-, kontors- och centrumändamål i form av på- och

tillbyggnader. Sammantaget tillskapas ca 40 000 m² ny kontorsyta och ca 200 bostäder, liksom ett större utbud av centrumverksamheter i bottenvåningarna. Enligt planbeskrivningen ska utvecklingen av kvarteret ske med hänsyn till den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen och dess värdebärande element och karaktärsdrag, och därför tillkommer även skydds- och varsamhetsbestämmelser.

Kompletterande underlag för undersökning om betydande miljöpåverkan för detaljplan

Projektet har klassats som ett sådant MKB-projekt som avses i 4 kap. 34 § PBL och ska därför bedömas enligt utökade kriterier. I samband med planstart begär stadsbyggnadskontoret därför in underlag för att genomföra undersökning av betydande miljöpåverkan.

Bakgrund

Stadsmuseets tidigare PM

Efter förfrågan från stadsbyggnadskontoret framlade Stadsmuseet 2023-01-27 ett PM ang. kulturhistoriska värden *Tegeluddsvägen, kv. Smedsbacken 25 och Smedsbacken 35, Bremen 1, Bremen 2, Bremen 3 och Bremen 4* (Dnr KUL 2023/86). Nedanstående avsnitt *Historik och nuläge* samt *Kulturhistoriska värden* är i huvudsak hämtade från denna.

Antikvariskt underlag

Till planförslaget har fogats ett antikvariskt underlag betecknat *Konsekvenser kulturmiljö*, framtaget av Tyrens AB och daterat 2026-03-24. I stark sammanfattning bedöms här att förslaget med föreslagna förändringar inklusive påbyggnad av högdelen låter bebyggelsen bevara sin historiska och funktionsmässiga läsbarhet, men god helhetsverkan och följsamhet mot befintliga karaktärsdrag. Beträffande påverkan på Riksintressets uttryck Bostadsområden som visar på den tidiga modernismens genomslag bedöms i underlaget att förslaget medför en minskad synlighet för Gärdeshöjden, med små till medelstora negativa konsekvenser. Förslaget bedöms även ge medelstora negativa konsekvenser för uttrycken Stadens årsringar och handelns och näringslivets byggnader. Stadsmuseet anser att detta antikvariska material utgör tillräckligt underlag för att bedöma ärendet.

Historik och nuläge

Bebyggelsen i kvarteret Bremen 3 uppfördes 1962–1963 som huvudkontor för Svenska AB Philips. Byggherre var SIAB, med Bo Möller som ansvarig arkitekt. Sven-Kai Larsen var inredningsarkitekt och Walter Bauer trädgårdsarkitekt. Högdelen i Bremen 3 uppfördes i 13 våningar och inrymde kontor, med foajé,

utställningslokaler och utrymmen för personalservice koncentrerade i de nedre våningsplanen inklusive en lågdel med takterrasser. I källarvåningarna inrymdes en hörsal. Anläggningen försågs med en stor mängd konstnärlig utsmyckning och specialritade möbler. I utemiljön förlades planteringar på takterrasserna liksom i markplan mot gatorna. I Bremen 1 byggde Philips samtidigt som en stor sammanlänkad byggnad för lager, ateljéer, tryckeri mm. 1994 såldes anläggningen. Stockholm energi tog över högdelen i Bremen 3, följt 2001 av Förvaltningsrätten. En större inre ombyggnad skedde 2006, liksom en ny entré och nya fasadpartier mot Tegeluddsvägen. I övrigt är exteriörerna i Bremen 3 välbevarade, invändigt bevaras hisshallar och hörsal. Bremen 1 byggdes om på 1990-talet och användes därefter av TV4. Byggnadens mittdel mot gatan höjdes, med stora fönster som bröt fönsterbanden. Fasaderna omfärgades och byggnaden fick en ny huvudentré. Invändigt skedde stora förändringar.

Kulturhistoriska värden

I Stadsmuseets ovan nämnda PM redovisades en preliminär kulturhistorisk värdering av fastigheterna, kopplat till stadens system för klassificering.

Bremen 3

Fastigheten bedöms ha värden som motsvarar grön markering på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta, d v s fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

De kulturhistoriska värdena kan sammanfattas under fyra rubriker:

Svenska huvudkontor för ett internationellt storföretag

Värden knutna till ursprungliga rollen som kontor för elektronikjätten Philips. Byggnaden framträder som en manifestation av företaget genom sin storlek, väl synliga placering och goda infrastrukturläge. Helheten är värdefull där huskropparnas volymer och inbördes höjder skapar goda ljusförhållanden och samband. Karakteristiskt är det sätt som funktionerna tydligt redovisas med exempelvis kontor samlade i högdelen, matsalar och utställningsytor i lågdel, och lager i den sidoställda byggnaden (Bremen 1).

Väl synlig i stadsbilden

Bebyggelsen ingår i ett tidstypiskt stadsrum med verksamhetsbebyggelse från 1960–1990. Husets höjd och det exponerade läget bidrar till att högdelen blir ett blickfång i stadsbilden. Av betydelse är relationen mellan hög- och lågdel, vilket tillsammans med ”släppen” mellan byggnaderna i kvarteret Bremen skapar möjligheter till genomblickar. Byggnadskropparnas

indragna placering mot Tegeluddsvägen förstärker anläggningens tidstypiska karaktär.

Delvis bevarad utemiljö

Utemiljöerna bevarar delvis sin ursprungliga gestaltning och samverkar tidstypiskt med arkitekturen. Detta gäller i synnerhet ytorna mot Tegeluddsvägen, där trädgårdsarkitekten Walter Bauers geometriska struktur med hårdgjorda ytor uppbrutna av formgjutna planteringskar och en spegeldamm ännu går att avläsa.

Tidstypisk arkitektur

Anläggningens komposition med en högdal som reser sig ur en lägre takterrassförsedd bas är representativ för modernismens arkitektur och typisk för sin tid. Till detta kommer bebyggelsens platta tak och fasadernas upprepningsetetik med fönsterband. Byggnaden utgör även ett exempel på sin tids moderna industriella byggande med prefabricerade byggnadsdelar, särskilt avläsbart i fasadernas karaktärsskapande betongelement samt inslaget av härdat fasadglas. Till karaktären bidrar högdalens planform med två sammanlänkade och förskjutna skivhus, liksom lågdalens avvikande volym- och fasadbehandling. Byggnaden är överlag relativt välbevarad utvändigt.

Bremen 1

Fastigheten bedöms ha värden som motsvarar gul markering på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta, d v s fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde. Bremen 1 har värden som en ursprungligen integrerad del av Philips f.d. huvudkontor. Byggnaden har ett stadsbildsmässigt värde i kraft av sin relativt låga höjd, i kontrast till omgivande bebyggelse. Byggnadskroppens indragna placering, med förgårdsmark och grönska mot Tegeluddsvägen, minskar bebyggelsens dominans och bidrar med en viss grönska i stadsrummet.

Näraliggande fastigheter

I den preliminära kulturhistoriska klassificeringen av området invid Tegeluddsvägen bedöms att Bremen 2 samt Smedsudden 25 har värden som motsvarar grön markering på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta.

Riksintresse

Stockholms innerstad med Djurgården är som helhet ett riksintresse för kulturmiljövården. Riksintresset uttrycks i företeelser som främst tydliggör årsringarna och hur staden vuxit fram. Vissa delar av riksintressebeskrivningen och dess uttryck är delvis relevanta när det gäller planområdet med bebyggelse och omland: *Modernistiska höghus spridda över staden som genom landmärkesposition*

markerar trafikstråk, stadsgräns, tullar och Stockholmsåsen, Stadens utbyggnadsfaser (årsringarna) som gör stadsväxten läsbar från medeltiden fram till millennieskiftet, Bostadsområden som visar på den tidiga modernismens genomslag i stadsplanering och arkitektur från 1930-talet och 1940-talet, såsom Gärdet, Abessinien /---/.

Synpunkter på förslaget

Stadsmuseet bedömer att 8 kap. 13, 14 och 17 §§ plan- och bygglagen (PBL) är tillämpliga i ärendet, liksom 2 kap. 6 § PBL.

Stadsmuseet anser att det aktuella planförslaget riskerar att få negativa konsekvenser för kulturmiljön, både när det gäller fastigheten Bremen 3 och när det gäller omkringliggande stadsbild. Förslaget bör därför omarbetas.

På- och tillbyggnader Bremen 3

Den föreslagna påbyggnaden av högdelen i Bremen 3 är olämplig ur kulturhistorisk synvinkel och bör utgå. Detta med hänvisning till att påbyggnaden, tillsammans med övriga föreslagna på- och tillbyggnader i hög grad försvårar den historiska avläsbarheten och gör att det karaktärsskapande spelet mellan högt och lågt, framskjutet och indraget, till stor del går förlorat. Att hela kvarteret dessutom föreslås få framflyttade volymer mot Tegeluddsvägen förminskar ytterligare högdelens viktiga roll i stadsbilden, och gör att den karakteristiska förskjutningen mellan hödelens två skivor blir svårare att uppleva. Sammantaget upplevs förslaget som massivt och överstort, både i relation till befintlig bebyggelse och i sitt stadsbildsmässiga sammanhang. Museet anser att det är möjligt att pröva till- och påbyggnader i kvarterets norra del, i enlighet med förslaget, men bedömer att dessa bör anpassas i höjd och bli betydligt lägre än den icke påbyggda högdelen. Detta för att inte på ett olyckligt sätt förrycka bebyggelsens sammantagna proportioner. Museet bedömer vidare att de låga utbyggnaderna mot Tegeluddsvägen bör minska till sin utbredning – helst bör den västliga utbyggnaden utgå helt. Detta för att låta anläggningens tidstypiska arkitektoniska uppbyggnad bevaras, med ett höghus som oförmedlat reser sig från gatumiljön. På så sätt kan även mer av ursprunglig gestaltad utemiljö mot gata värnas.

På- och tillbyggnader Bremen 1

Stadsmuseet anser att det i huvudsak är möjligt med på- och tillbyggnader i kvarteret Bremen 1. Detta med hänvisning dels till de mer begränsade kulturhistoriska värdena i jämförelse med Bremen 3, dels till att huset redan idag bär spår av omfattande förändringar. Museet anser dock att förslaget bör omarbetas även här. Dels bör höjden sänkas så att ursprunglig kontrast i relation till högdelen i Bremen 3 fortsätter att vara avläsbar. Dels bör tydliga

släpp skapas mellan de tillkommande nordsydliga huskropparna, för fria siktlinjer, exempelvis till och från Hjorthagen och Gärdeshöjden. Här kan dock tilläggas att det pågående detaljplanarbetet för Smedsbacken 25 riskerar att, om det realiseras, medföra en märkbar påverkan på synlighet och utblickar oavsett utvecklingen inom kv Bremen. Vidare bedömer museet att det vore välgörande för stadsbild och kulturmiljö vid Tegeluudsvägen om föreslagen bebyggelse i Bremen 1 dras tillbaka mot befintligt fasadliv. På så sätt kan högdelen i Bremen 3 bevara sin roll som fondbyggnad och landmärke i gaturummet, något som även gäller den postmoderna bebyggelsen i Bremen 2. Vidare skapas på så sätt förutsättningar för att värna kvarvarande delar av 1960-talets gestaltade utemiljö mot gatan.

Planen syfte samt skydds- och varsamhetsbestämmelser
Stadsmuseet anser att det finns en motsägelse mellan planens syfte att förtäta kvarteret genom omfattande förändringar, och dess samtida syfte att bevara och säkerställa de kulturhistoriska värdena. Denna inneboende motsägelse tydliggörs genom de föreslagna skydds- och varsamhetsbestämmelserna, exempelvis bestämmelse q1 som åsyftar att bevara befintlig byggnadens huvuddrag, inklusive huvudvolymers proportioner med mera, samtidigt som planen medger stora på- och tillbyggnader vilka påverkar dessa huvuddrag.

Kompletterande underlag för undersökning om betydande miljöpåverkan för detaljplan

Stadsmuseet bedömer att det påbörjade planarbetet inte kan antas innebära en så betydande miljöpåverkan att en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) behöver tas fram ur kulturmiljösynpunkt. Bedömningen har gjorts utifrån kriterierna i 5 § och 10–13 §§ miljöbedömningsförordningen.

Attesterat av

Detta dokument har godkänts digitalt av följande personer:

Namn

Malin Myrin

Datum

2026-06-03